
Zadržování prostřednictvím zapojování – politika USA vůči Číně v protikladu zájmů

Peter Rudolf

Žádná oblast americké zahraniční politiky nebyla od konce 80. let předmětem větších sporů mezi prezidentem a Kongresem než politika k Číně. Po skončení konfliktu mezi Východem a Západem ztratila Čína svůj strategický význam. Masakrem na náměstí Tchien-an-men v červnu 1989 padla i vnitropolitická opora politiky určované „realisticky“ definovanými zájmy.¹ O politiku vůči Číně se však začali zajímat noví aktéři, jejichž pozornost upoutala situace v oblasti lidských práv, čínská podpora vývozu zbraní a konflikty v hospodářských vztazích. Na jedné straně se od konce 80. let nacházejí organizace prosazující lidská práva, podporované tou částí průmyslu a odborů, jimž jsou trnem v oku levné dovozy z Číny, jakož i odborníci na problematiku mezinárodního obchodu se zbraněmi obávající se čínského zbrojního exportu. Na druhé straně stojí část průmyslu a zemědělství zainteresovaná na obchodu s Čínou, stejně jako „realisticky“ argumentující menšina sinologů. Politika k Číně se proto v 90. letech stala jevištěm aktivit celé řady zájmových skupin.²

Po schválení Jackson-Vanikova doplňku získal Kongres prostřednictvím diskuze o každoročním obnovování doložky nejvyšších výhod (MFN) možnost, aby se zapojil do zahraniční politiky vůči Číně.³ Z pohledu Bushovy administrativy ohrožoval Kongres základní pilíř spolupráce v americko-čínských vztazích. Doložka pro Čínu měla totiž nejen symbolický, ale i široký hospodářský význam. Protože se Kongres mohl spolehnout, že prezident Bush využije svého práva veta proti stažení doložky a v Kongresu samém by se pak nenašla potřebná dvouřetinová většina, lze jen těžko soudit, jak velkou roli hrála u mnohých politiků opravdová snaha o změnu a jakou jen symbolická politika. Pro demokraty byla politika vůči Číně v každém případě tématem, kde bylo možné Bushovu administrativu napadnout a zahnat ji do defenzivy.

Od Bushe ke Clintonovi – kontinuita pragmatického zapojování

Clintonova rétorika ve volebním boji v roce 1992 odrážela tehdy převládající náladu v Kongresu, ostře kritickou k prezidentu Bushovi za jeho „starostlivé zacházení“ se starými diktátory a za nedostatečné prosazování demokracie a lidských práv. Krátce po svém zvolení se však Clinton vrátil k politice pragmatického zapojování svého předchůdce, spojené s poněkud větším akcentem na lidská práva. Hospodářské a strategické zájmy způsobily návrat ke kontinuitě. Hospodářsky byla Čína jako jeden z „Big Emerging Markets“ (BEMs) lákavá a právě koncentrace na tento trh se za Clintonovy éry stala základem americké hospodářské zahraniční politiky.⁴ V americkém průmyslu se etablovala silná lobby za nerušené vztahy s Čínou. Už na začátku Clintonovy vlády záviselo téměř 160 000 pracovních míst na vývozu do Číny. Přitom ostatní průmyslové státy daly najevo, že jsou připravené obsadit hospodářské pozice, kdykoli chtěla Čína vykonávat nátlak na USA. Po oznámení KLDK v březnu 1993, že odstupuje od Smlouvy o nešíření jaderných zbraní, se do popředí pozornosti Clintonovy administrativy dostal strategický zájem o spolupráci s Čínou.

Návrat ke kontinuitě se nepodařil ihned. Předvolební rétorika a postoj Kongresu zne-možnily zcela náhlý obrát.⁵ Rozhodnutí na jaře roku 1993 prodloužit Číně o rok spornou doložku nejvyšších výhod, avšak její platnost v příštím roce spojit se splněním několika podmínek a zejména s dodržováním lidských práv nakonec umožnilo vyhnout se jak zhoršení americko-čínských vztahů, tak dojmu nestálosti. Navzdory převládajícím tendencím mezi demokraty v Kongresu se Clintonova administrativa vzdala spojování doložky s americko-čínskými konflikty v oblasti obchodu a s nešifrováním jaderných zbraní. Podobně úzké propojení by totiž znamenalo téměř nevyhnutelný konec doložky.

Politici v Kongresu tehdy ještě kontrolovaném demokraty, kteří udávali tón politiky vůči Číně, byli s tímto prezidentovým rozhodnutím spokojeni. Zdálo se, že se na sporném poli americké zahraniční politiky začal vytvářet nový konsenzus. Clintonova administrativa získala alespoň čas k rozvoji své politiky vůči Číně, čas, během něhož mohla Čína svou připravenost ke spolupráci a vstřícností pomoci administrativě z obtížné situace. Přitom Clintonova administrativa nezavěsila metu nijak vysoko. Podle dvou podmínek označených v prezidentově Executive Order za závazné pro další platnost doložky nejvyšších výhod měla Čína přestat bránit rodinným příslušníkům disidentů ve vycestování a dodržovat dohodu z roku 1992, v níž se zavázala, že nebude do USA dovážet produkty vyrobené vězni. Ve všech ostatních sporných otázkách se očekával „významný pokrok“. K tomu patřilo, že už nebudou rušeny americké rozhlasové programy vysílané do Číny.

Přesto se ukázalo, že Clintonovo rozhodnutí neudělalo na čínskou vládu velký dojem. Vztahy se zhoršily. Vedoucí asijského odboru amerického Ministerstva vnitra Winston Lord vydal v červenci 1993 varovný signál před „downward spiral“ v americko-čínských vztazích a navrhl strategii intenzivního zapojování, založenou především na pobídkách. O dva měsíce později přijal prezident Clinton toto pojetí „comprehensive engagement“.⁶ Své symbolické vyjádření pak našlo v Clintonově setkání s čínským prezidentem v listopadu 1993 v Seattlu v rámci vrcholného summitu APEC.⁷

K politice komplexního zapojování patřila celá řada kroků. Za prvé byly znovu navázány kontakty mezi armádami obou států přerušené po masakru v červnu 1989. Toto rozhodnutí vycházelo z úvahy, že vliv čínské armády roste, což ještě přispívalo k temné podobě amerických záměrů. V tajném U.S. National Intelligence Estimate on China se předpovídalo, že vojenské velení Číny bude v USA vidět svého nepřítele číslo jedna, pokud proti tomu nebudou podniknuta účinná opatření. Přímé kontakty se zdály nutné i proto, že se armáda podílela na problematických vývozech zbraní.⁸ Za druhé patřily k politice vybízející ke spolupráci dodávky do té doby zakázaných špičkových technologií, a to od supercomputerů, které oficiálně slouží k předpovídání počasí, ale mohou být zneužity i pro vojenské účely,⁹ až po dodávky nejmodernějších satelitů krátce předtím přerušené v důsledku sankcí za vývoz čínských raketových technologií do Pákistánu.¹⁰

Kooperativní pojetí se zdálo ohrožené, když před čínskou návštěvou ministra zahraničí Christophera v březnu 1994 došlo k zatýkání disidentů a Christopherovy výzvy k většímu respektování lidských práv narazily na otevřené odmítnutí.¹¹ Clintonova administrativa byla znepokojena, že Čína není připravena ani k několika málo ústupkům, které by administrativě dovolily zachovat si tvář a přitom ukončit spojení mezi doložkou nejvyšších výhod a lidskými právy.¹² Čínské vedení nakonec ukázalo svou připravenost jen k minimálním ústupkům; jedna technická delegace byla pozvána na jednání o rušení vysílání Hlasu Ameriky, bylo propuštěno několik prominentních politických vězňů, rodinným příslušníkům několika disidentů bylo povoleno vycestovat ze země. To spolu s doplňující Úmluvou o vývozu produktů z vězeňských táborů dohodnutou už v lednu 1994¹³ připravilo Clintonově administrativě cestu k oddělení doložky nejvyšších výhod od lidských práv.

Navzdory protichůdným hlasům v administrativě se Clinton rozhodl pro úplné oddělení obou oblastí namísto kompromisu, který by mu vynesl kritiku, že se opět snaží uspokojit všechny strany.¹⁴ Každoroční spory o obnovení doložky – jak uvedl prezident Clinton v odůvodnění svého kroku – bránily pokroku v bezpečnostních a hospodářskopolitických

problémech a pro lidská práva měly jen malý přínos, pokud vůbec nějaký.¹⁵ Tím se administrativa vzdala sankcí proti Číně jako nástroje politiky prosazující lidská práva. Tato politika se v budoucnu omezila na projekt Rádía Svobodná Asie, které začalo konečně vysílat 30. 9. 1996 rozšířené vysílání Hlasu Ameriky, jakož i na nejednoznačně naplňovanou myšlenku dobrovolného kodexu chování pro americké firmy, které z toho však nebyly vůbec nadšené.¹⁶ Administrativa rovněž upustila od plánované institucionalizace rozhovorů o lidských právech ve formě společné komise pro lidská práva. Nikdo si od nových kroků nesliboval žádné zlepšení, v nejlepším případě se od čínské strany očekával principiální souhlas doprovázený ve skutečnosti odmítáním spolupráce.¹⁷

Clintonův obrat v politice vůči Číně, jenž přispěl k zesílení image kolísavého prezidenta, však už dlouho nebyl vnitropoliticky riskantní. Změnila se totiž rovněž nálada v Kongresu. Demokraté nebyli na rozdíl od Bushovy éry zaměřeni na ostrou konfrontaci s Clintonem.¹⁸ Sami nejrozhodnější zastánci spojení lidských práv s doložkou nejvyšších výhod (demokratická poslankyně Nancy Pelosiová z Kalifornie a vůdci většin v obou komorách Richard Gephardt a George Mitchell) se už dlouho nevyslovovali pro paušální stažení obchodních výhod. Naopak se stále znovu ozývaly námitky, že by tím došlo k poškození exportních firem coby jádra reformní politiky, což by nesloužilo dlouhodobým zájmům politických změn v Číně. V širokém konsenzu s lobby podporující lidská práva šlo v americkém Kongresu od roku 1992 pouze o uplatnění selektivních sankcí v podobě vyšších cel pro čínské státní podniky. Mezitím se však už stále více prosazovali ti, kteří požadovali úplné oddělení lidských práv od doložky nejvyšších výhod a v oblasti lidských práv chtěli uplatnit jiné nástroje (např. odpuštění dluhů u Světové banky). K nim patřilo mnoho poslanců a senátorů ze států s velkým zájmem o vývoz do Číny, kteří se obávali čínské reakce a ohrožení stabilních hospodářských vztahů.¹⁹ Pro oddělení doložky od lidských práv se mezitím vyslovili i tak vlivní senátoři jako Sam Nunn a Bill Bradley. Jeden viděl zahraničněpolitickou prioritu v čínské spolupráci zaměřené proti severokorejskému jadernému zbrojení, druhý spatřoval v hospodářské otevřenosti Číny nejlepší šanci pro dlouhodobou demokratizaci.²⁰

Ke změně postojů v Kongresu pravděpodobně přispěla i rozsáhlá kampaň průmyslových kruhů. Petice podepsaná zástupci 800 firem a hospodářských sdružení adresovaná prezidentovi ukázala sílu hospodářských zájmů.²¹ V Kongresu se nátlakové akce do té doby soustředily především na Senát, kde bylo lehčí získávat hlasy, a tak za vlády prezidenta Bushe zabránit získání dvouřetězové většiny. Nyní vznikl – jak se zdá – úspěšný tlak i na Sněmovnu reprezentantů.²² Prezidentovo rozhodnutí sice kritizovala řada demokratů a několik konzervativních republikánů,²³ ale už se jako dříve nenašla ve Sněmovně většina podporující úzké spojení lidských práv s doložkou nejvyšších výhod. Otupeno bylo i ostří iniciativy poslankyně Pelosiové. Místo zákazu dovozu zboží vyráběného firmami ve vlastnictví čínské armády nyní návrh obsahoval jen vyšší cla na takové dovozy.²⁴ Avšak ani tato verze nezískala podporu většiny. Poměrem hlasů 270:158 Sněmovna předlohu v srpnu 1994 zamítla.²⁵ Zdálo se, že skončilo období ostrých kontroverzí mezi administrativou a Kongresem ohledně politiky vůči Číně a vznikl nový konsenzus.

Novější konfliktní body americké politiky vůči Číně

Brzy se čínská politika opět stala předmětem sporu, k čemuž přispěly tři následující skutečnosti – volební vítězství republikánů v listopadu 1994, omezený úspěch politiky komplexního zapojování a zhoršení americko-čínských vztahů, jakož i dynamika volebního roku 1996.

Volební vítězství republikánů vyneslo začátkem roku 1995 do vedoucích pozic antikomunistické kritiky Číny – senátora Jesseho Helmsa a poslance Christophera Smitha. Smith převzal ve Sněmovně předsednictví House International Relations Subcommittee on International Operation and Human Rights a jen za prvních pět měsíců svého úřadu

uspořádal pět slyšení k situaci lidských práv v Číně.²⁶ Politika vlády vůči komunistické Číně si přímo říkala o kritiku, neboť přes všechnu připravenost Clintonovy administrativy k ústupkům ve sporných oblastech (zejména v otázkách nešíření jaderných zbraní a lidských práv) se výsledky zdály minimální. Republikáni byli sice nejednotní v otázce, zda by se mělo použít doložky nejvyšších výhod jako prostředku k nátlaku, avšak jednotně vystupovali s kritikou neefektivní politiky prezidenta Clintona, kterou poslanec a předseda Republican Policy Committee Christopher Cox shrnul následovně: „*Appeasing past and potential Communist adversaries and ignoring or bullying longtime friends.*“²⁷ Přes všechnu kritiku však nechtěl ani republikány ovládaný Kongres zasahovat do politiky zapojování. Na jaře roku 1995 se zdálo, že diskuze o doložce nejvyšších výhod patří minulosti. V červenci 1995 schválila Sněmovna reprezentantů poměrem hlasů 416:10 svůj China Policy Act, v němž pouze kritizovala Kongres a vybídla prezidenta k intenzivnímu jednání s Čínou o sporných otázkách.²⁸

Tchaj-wan

Stále spornější se v trojúhelníku prezident – Kongres – Čína stávala otázka Tchaj-wanu. Po vypovězení obranné smlouvy USA s Tchaj-wanem a po ukončení oficiálních diplomatických styků v důsledku normalizace vztahů s Čínskou lidovou republikou, dohodnuté v roce 1978, se konzervativní republikáni tradičně snaží připisovat vztahům s Tchaj-wanem větší význam. I mezi demokratickými poslanci a senátory vzrostla však v důsledku demokratizace dříve autoritativního Tchaj-wanu nespokojenost s dosavadním statutem této země, jakož i sympatie k tomuto šestému největšímu obchodnímu partneru USA.²⁹ Kromě toho kvalitativní povýšení vztahů s Tchaj-wanem se v Kongresu považovalo za prostředek nátlaku ve vztazích s Pekingem.

Clintonova administrativa pocítila tento postoj poprvé v květnu 1994. Tehdy bylo zakázáno tchajwanskému prezidentu Li Teng-chuejovi opustit své letadlo, které na cestě do Střední Ameriky zastavilo k mezipřistání pro načerpání paliva na Havaji. Toto rozhodnutí vyvolalo v Kongresu vlnu rozhořčení, mnozí poslanci pozvali prezidenta k návštěvě svých volebních okrsků, aby zde obhajoval současnou politiku. Koncem léta roku 1994 se sice Clintonova administrativa rozhodla k malé změně politiky vůči Tchaj-wanu, ale mnohým v Kongresu to nestačilo. V podstatných věcech totiž administrativa zůstala při kosmetických změnách dosavadní linie politiky „jedné Číny“.³⁰ Proto se mohlo neoficiální zastoupení Tchaj-wanu v USA z The Coordinating Council for North American Affairs přejmenovat na The Taipei Economic and Cultural Representative's Office in the United States. Prezident Li Teng-chuej ovšem ani nadále nesměl s výjimkou mezipřistání přicestovat do USA. Setrvávání na tradiční politice si vysloužilo ostrou kritiku nejen republikánů, ale i liberálních demokratů. Senátor Paul Simon kritizoval, že demokratická země byla chladně odmítnuta, zatímco „*we cuddle up to the mainland*“.³¹

Otázka Tchaj-wanu se pro americko-čínské vztahy stala ožehavou ještě před výhruznými gesty Pekingů v průběhu plánované účasti prezidenta Li Teng-chueje na pamětním setkání jeho studijního ročníku na Cornell University. V květnu 1995 odhlasoval Senát poměrem hlasů 97:1 a Sněmovna reprezentantů poměrem hlasů 396:0 rezoluci, která požadovala dovolit tchajwanskému prezidentovi přicestovat na „třídí sraz“. Rezoluce sice nebyla závazná, avšak přinutila administrativu vydat požadované vízum, pokud se nechtěla vystavit kritice, že ustupuje čínskému nátlaku. Kromě toho by pak hrozilo přijetí závazné rezoluce schválené většinou, proti níž by nestačilo prezidentské veto.³²

Čínská politika vojenského vyhrožování v předvečer tchajwanských prezidentských voleb koncem března 1996 se stala pro Senát novým stimulem k uplatnění zákonné předlohy schválené v roce 1979 jako Taiwan Relations Act. V ní se pravilo, že součástí americké politiky bude posuzovat každý pokus o to, rozhodnout o budoucnosti Tchaj-wanu jinak než mírovými prostředky, jako ohrožení míru a bezpečnosti v západním Pacifiku. Pro

Clintonovu administrativu neznamenalo však „chřestění“ zbraněmi Pekingu ohrožení ve smyslu Taiwan Relations Act. Viděla ve výhrušných gestech jen pokus ovlivnit prezidentské volby na Tchaj-wanu a mezinárodní chování Tchaj-peje.³³ Tradiční politika „strategické dvojznačnosti“, která v případě ohrožení Tchaj-wanu dávala jasně najevo americký postoj, ale současně USA k nějaké reakci formálně nezavazovala, se zdála plně dostačující. V Kongresu byla však tato politika kritizována. Zahraniční výbor Sněmovny reprezentantů odsouhlasil administrativou kritizovanou rezoluci, požadující výslovné obranné záruky.³⁴

To však nebyla jediná iniciativa, která v očích administrativy představovala ohrožení základů americké politiky vůči Číně. V dubnu 1996 prezident Clinton nejen z uvedeného důvodu, ale i z řady dalších důvodů úspěšně uplatnil své právo veta proti zákonu Foreign Relations Authorization Act obnovujícímu platnost těch částí Taiwan Relations Act z roku 1979, které předpokládaly velké dodávky zbraní nutných k zabezpečení dostatečné sebeobrany.³⁵ Toto ustanovení je v rozporu s dohodou z roku 1982 (interpretovanou oběma stranami odlišně). Podle ní měl být americký prodej zbraní Tchaj-wanu postupně snižován a neměl se ani kvalitativně, ani kvantitativně zvyšovat.³⁶ Kromě toho Kongres požadoval pozvání tchajwanského prezidenta do USA „with all appropriate courtesies“. Současně byl prezident Clinton vyzván k tomu, aby nenavštěvoval Čínu, dokud se zde a v Tibetu viditelně nezlepší situace lidských práv.

Obchodní spory

Čínské „chřestění“ zbraněmi a politika vyhrožování před tchajwanskými prezidentskými volbami a v reakci na ni, jakož i vyslání americké letadlové lodě do Jihočínského a Východočínského moře byly jen viditelným vyjádřením špatného stavu americko-čínských vztahů. Politika komplexního zapojování, která byla hlavní starostí Bílého domu začátkem volebního roku 1996, nepřinesla prakticky žádné výsledky. V otázce lidských práv nenastal žádný pokrok. Jeden nejmenovaný „senior official“ to vyjádřil zcela otevřeně: „*There has been no progress in human rights and even setbacks.*“³⁷

Rovněž v obchodní politice nebyl zaznamenán ani rok po uzavření Dohody o ochraně autorských práv žádný úspěch. Čína jednoznačně porušila svůj slib uzavřít více než 30 firmám vyrábějícím pirátské kopie amerických CD-disků. Spíše naopak. Hudební, filmový a softwarový průmysl, poškozený porušováním autorských práv, se vyjádřil, že produkce nezákonných kopií po uzavření dohody ještě vzrostla.³⁸

Z tohoto důvodu Michael Kantor zastupující zájmy amerického průmyslu vyvíjel nátlak na uvalení sankcí. Výslovná výhrůžka až stoprocentními cly na některé čínské výrobky v celkovém objemu okolo 2 mld. \$ byla nakonec úspěšná. Peking vyšel vstříc americkým požadavkům, zavřel některé továrny produkující pirátské kopie a vyjádřil svou snahu stíhat porušování autorských práv jako trestný čin policejní cestou a dále ulehčit přístup zahraniční hudby a filmů do Číny. Přestože o připravenosti Číny ke dlouhodobé spolupráci přetrvávaly i nadále pochybnosti, mohl Washington upustit od skutečného uvalení sankcí, aniž by tím utrpěla jeho důvěryhodnost. Oddechly si nakonec i ty firmy zapojené do čínského obchodu, kterých se autorské pirátství netýkalo a které se obávaly čínských odvetných sankcí. Připravenost k sankcím byla pro Clintonovu administrativu na jaře roku 1996 důležitá, neboť pro ni představovala prostředek, s jehož pomocí mohla ovlivňovat postoje Kongresu před diskuzí o prodloužení doložky nejvyšších výhod.³⁹

Jaderný vývoz

Vstřícnost Číny byla o to důležitější, že krátce předtím administrativa rezignovala na použití sankcí v konfliktu týkajícím se čínského jaderného vývozu. Rovněž v oblasti nešíření jaderných zbraní nezaznamenala politika komplexního zapojování žádný úspěch. Čína sice na podzim roku 1995 vyjádřila na americký nátlak svou připravenost upustit od

plánovaného prodeje dvou jaderných reaktorů Íránu,⁴⁰ ale dodávka citlivé jaderné technologie Pákistánu (magnetické kruhy do centrifug k obohacování uranu), zveřejněná začátkem února 1996 ve zprávě konzervativního Washington Times, potvrdila pochybnosti o odhodlání Číny ke spolupráci.⁴¹ Clintonova administrativa byla znovu vystavena dilematu, zda má odpovědět sankcemi. Dosud se při podobně problematických čínských dodávkách vyhýbala oficiálnímu označení „přečin“, za něž by bylo podle současných zákonů třeba použít sankcí. Nyní byla situace ještě složitější, protože se v Kongresu právě zdvihla vlna nespokojenosti s Čínou a republikáni vyvíjeli na prezidenta nátlak. Arlen Specter, předseda senátního Intelligence Committee, nepřímo sdělil, že informace tajné služby, které má k dispozici, jasně hovoří o jaderných dodávkách. V dopise prezidentovi požadoval uvalení nejtvrděších možných sankcí. Nepoužití zákonem vyžadovaných sankcí, které je za určitých podmínek v pravomoci prezidenta, by americkou politiku proměnilo v „*international laughing stock*“. Na stejnou notu hrál i senátor Helms, jenž požadoval uvalení sankcí na Čínu za dodávku raketové technologie Íránu zveřejněnou v červenci 1995, k níž administrativa dosud nezaujala oficiální stanovisko.⁴²

Sem patřila i některá zákonná ustanovení schválená z iniciativy Kongresu, mj. Iran-Iraq Non-Proliferation Act z roku 1992 a především Nuclear Proliferation Prevention Act z roku 1994. První zákon předpokládá vypovězení smlouvy o technické výměně a odepření vývozní licence státům, respektive firmám, které pomáhají Íránu nebo Íráku při vývoji zbraní hromadného ničení. Druhý zákon pak vylučuje udělování kreditů a pojištění u Banky pro vývoz a dovoz při transakcích se zeměmi, které podporují druhé při vývoji jaderných zbraní a dodávají jaderný materiál v rozporu s mezinárodní kontrolou. Sankcím vyplývajícím z Iran-Iraq Non-Proliferation Act může zabránit prezident, pokud je to podle jeho názoru v „zájmu národní bezpečnosti“, a sankcím vyplývajícím z Nuclear Proliferation Prevention Act už tehdy, pokud jde o „národní zájem“.

V konkrétním případě způsobily administrativě největší starosti sankce podle druhého z obou zákonů, neboť by se dotkly finančního zajištění obchodů amerických firem s Čínou ve výši cca 10 mld. \$. Firmy s velkým zájmem o obchod s Čínou, jako je Boeing a Westinghouse Electric Corporation, začaly brzy lobovat pro „waiver“, pro neuvalení sankcí. Clintonova administrativa proto odložila rozhodnutí o uložení sankcí na pozdější dobu, protože doufala, že se Čína zaváže do budoucna vyvarovat problematických vývozů. Administrativa doufala, že se pak bude moci lépe vyhnout sankcím, o nichž se nyní v Kongresu diskutovalo. Zatím zastavila financování zboží do Číny prostřednictvím Banky pro vývoz a dovoz.⁴³ Administrativa chtěla ihned uložit jen značně omezené sankce, jako je zákaz podpory obchodů s čínským jaderným průmyslem prostřednictvím Banky pro vývoz a dovoz.⁴⁴ Nakonec však proti očekávání zcela rezignovala na jakékoli sankce. Neměla totiž konkrétní důkazy o tom, že čínské vedení o sporných dodávkách vědělo. Výměnou za zdržení se sankcí vyjádřil Peking připravenost podobné magnetické kruhy do Pákistánu už nevyvážet a ukončit i další podporu pákistánských jaderných zařízení. Již dřívější příslib vyvážet jen jaderná zařízení podléhající mezinárodní kontrole byl nyní šířeji interpretován a měl se v budoucnu vztahovat i na takové vývozní artikly, které nejsou výslovně uvedeny v kontrolních seznamech západních zemí (což kruhové magnety jednoznačně nebyly).⁴⁵

V Kongresu kritizovali jak republikáni, tak i demokraté rezignaci na sankce a malou jasnost celého ujednání. Sliby čínské vlády učiněné ve veřejných prohlášeních nebyly totiž zdaleka tak jednoznačné, jak se to snažila interpretovat Clintonova administrativa.⁴⁶ Sněmovna reprezentantů odsouhlasila rezoluci s jasným názorem – Čína by měla být potrestána.

Vnitropolitické perspektivy – široký konsenzus a stále blízký konflikt

Ať byly čínské sliby ve sporných oblastech jakkoli nejisté, pro Clintonovu administrativu přišly právě včas. Při dalším zhoršování americko-čínských vztahů by hrozil rozpad

podpory v Kongresu a kritika chlácholivé, ale zcela bezvýsledné politiky. Politika vůči Číně totiž začínala – jak se toho Clintonova administrativa obávala – hrát svou roli v předvolebním boji. Pro část Republikánské strany to byla lákavá příležitost zaútočit na politiku „appeasementu“ vůči komunistické Číně a zavrhnout ji jako neúspěšnou.⁴⁷

Clintonova administrativa však chtěla v dosavadní politice pokračovat.⁴⁸ Začátkem roku 1996 ji sice podrobila internímu přezkoumání, ale jen proto, aby se potvrdila její správnost.⁴⁹ Administrativa tedy zastávala názor, že v americko-čínských vztazích existuje míra společných zájmů umožňujících spolupráci. Právě to však zpochybňovali mnozí členové administrativy i Kongresu. Podle názoru skeptiků je báze společných zájmů omezená a čínské ústupky je možné očekávat jen tehdy, pokud si bude Čína vědoma, že tvrdým postojem může ohrozit síť vzájemných vztahů. Tento názor však nezískal většinu. Administrativa chtěla prosadit svou politiku konstruktivního zapojování doplněnou o kontakty na vyšších postech. V administrativě totiž převládal názor, že k dosavadní strategii neexistuje žádná přijatelná alternativa. Politika zadržování Číny mohla být sice účinná, avšak pro Clintonovu administrativu nebyla žádoucí. Pro novou verzi „containmentu“ chyběli podle názorů administrativy spojenci. Zatížení vztahů se spřátelenými zeměmi v regionu by totiž bylo při takovém směřování americké politiky nevyhnutelné. Studená válka s Čínou (a zdá se, že to byla největší starost Clintonovy administrativy) by měla velmi negativní důsledky – vysoké výdaje na zbrojení, hospodářské ztráty, ochromení Rady bezpečnosti OSN, nezodpovědné jednání Číny.⁵⁰

Vezmeme-li výsledek diskuze o prodloužení doložky nejvyšších výhod jako důležitý indikátor stupně dosaženého konsenzu v politice vůči Číně, pak dojdeme k závěru, že v roce 1996 si většina na obou stranách nepřeje vztahy s Čínou nijak ohrozit. Pokus ukončit doložku nejvyšších výhod ztroskotal v červnu 1996, a to poměrem hlasů 286:141. Přitom 167 republikánů a 119 demokratů hlasovalo proti návrhu, jen 65 republikánů, 75 demokratů a nezávislí poslanci byli pro.⁵¹ Tento způsob hlasování ovlivnila i lobbyistická kampaň amerického průmyslu, která poprvé šla opravdu do hloubky a vykonávala nátlak mobilizací zájmů ve volebních okrscích.⁵² V této souvislosti je třeba si rovněž všimnout skutečnosti, že ve Sněmovně reprezentantů bylo možné počítat s většinou proti doložce nejvyšších výhod. Přesto protikoalice konzervativních antikomunistů, hospodářských populistů a liberálních demokratů, jakou si představoval Pat Buchanan, zůstala během diskuzí o doložce jasnou menšinou, a to i přes viditelný ohlas v široké veřejnosti ve prospěch spojení lidských práv s obchodem.⁵³

Kritika z jeho pohledu ztroskotané politiky zapojování komunistické Číny, která velmi porušuje lidská práva a uskutečňuje nekalý obchod, se pro Buchanana stala přímo ideálním tématem.⁵⁴ Přivedl tím do obtížného postavení Roberta Dolea. Ten chtěl sice Clintonovu politiku vůči Číně kritizovat, avšak jeho představy se od pozice administrativy lišily jen v rétorických nuancích, pokud nebudeme přihlížet k jeho slibu danému konzervativním republikánům, že bude jako prezident podporovat členství Tchaj-wanu v OSN. Dole věřil v uskutečnění změn prostřednictvím obchodu⁵⁵ a podporoval další platnost doložky nejvyšších výhod zejména proto, že v jeho domovském státě Kansas existují silné zájmy o obchod s Čínou.

Napříč oběma stranami se táhne většina, věřící v možnost změny Číny pomocí obchodu a v nutnost strategické spolupráce. V konsenzu však nejsou zahrnuta krajní stanoviska. Liberální demokraté a konzervativní republikáni se budou na politiku vůči Číně stále dívat velmi kriticky.⁵⁶ Proto ani v budoucnu nevyloučí široký konsensus symbolické a příležitostně také podstatné konflikty ohledně vhodného přístupu k Číně. O konfliktech v americko-čínských vztazích se bude v Kongresu vždy diskutovat.

Totéž platí i o respektování lidských práv, která zůstanou trvalým předmětem sváru. V této oblasti nebyl podle přiznání Clintonovy administrativy dosažen žádný pokrok.⁵⁷ Téma lidských práv sice zaujímá v agendě Clintonovy administrativy mnohem méně prominentní místo než na začátku jejího úřadu, avšak v zásadě administrativa očekává skutečný

pokrok až po větším hospodářském otevření Číny. Přesto se otázka lidských práv bude objevovat neustále. Už z vnitropolitických důvodů nemůže administrativa dělat nic jiného. Svítila naděje, že Čína vyjde vstříc v některých bodech, jako je propuštění disidentů, povolení vstupu Červeného kříže do věznic a ochota k institucionalizovanému dialogu o lidských právech. Jako protislužbu nabízely USA možnost nepodporovat v rámci OSN rezoluci kritizující porušování lidských práv v Číně.⁵⁸ Nakonec však Čína nebyla donucena k ústupkům. Pro kritiku Číny se v Komisi OSN pro lidská práva stejně nenašla většinová podpora.

Při deficitu 33,8 mld. \$ v roce 1995 a 39,5 mld. \$ v roce 1996 (včetně obchodů uskutečněných přes Hongkong) zůstane také přístup na čínský trh a neomerkantilistická politika Číny mnohým trnem v oku, a to nejen odborům a politikům vstřícným vůči jejím požadavkům.⁵⁹ Bude to platit ještě větší měrou, pokud Čína trvale nahradí Japonsko v pozici hospodářského partnera, s nímž dosahují USA největšího obchodního deficitu. Poprvé vystřídala Čína Japonsko jako největší zdroj obchodního deficitu v létě roku 1996 a další vývoj jen potvrzuje tento trend.⁶⁰ Otevření čínského trhu proto zůstane nejdůležitějším hospodářským cílem americké politiky vůči Číně.

Na setkání prezidenta Clintona a Ťiang Ce-mina v listopadu 1996 v Manile neprojevila Čína ochotu k seriózním rozhovorům o otevření trhu výměnou za americký závazek dohodnout se na časovém plánu jednání o čínském vstupu do Světové obchodní organizace (WTO). O tom, které vstřícné kroky by měla Čína podniknout, aby jí USA umožnily vstup do WTO, se na americké straně diskutuje.⁶¹ V této diskuzi existují tři názory. Podle prvního z nich, objevujícího se na Ministerstvu zahraničí, v Radě národní bezpečnosti a částečně také na Ministerstvu financí, by Čína měla poskytnout malou „zálohu“ směrem k otevření trhu a k omezení státní kontroly. Kromě toho by měla Čína slíbit, že tento proces dokončí během 10–15 let. Pro skeptiky jsou však podobné čínské sliby neuspokojivé. Raději by viděli razantní ústupky ihned na začátku. Tato tvrdá linie je v administrativě zastoupena Ministerstvem obchodu a objevuje se i v průmyslových a odborářských kruzích. V listopadu 1996 varovalo osm senátorů a vůdce menšiny ve Sněmovně reprezentantů Richard Gephardt administrativu před tím, aby poskytla Číně příliš mnoho jednacích prostorů a času pro přijetí pravidel WTO. V případě dalekosáhlych ústupků by totiž Čína způsobila velké škody americkému hospodářství a ohrozila efektivitu světového obchodního systému. Třetí postoj k přijetí Číny do WTO, který má příznivce mezi odborníky, ale malý ohlas v administrativě, by sice zemi ponechal delší období k přechodu na otevřený trh, ale mezitím by ve formě řízených obchodů uložil pevné cíle pro zvýšení čínského dovozu.

V předvečer rozhovorů o vstupu do WTO projevovala Čína ochotu a vstřícnost k americkým požadavkům, ale nikoli v otázce pro čínské vedení nejožehavější – k subvencování státních podniků.⁶² V americkém Kongresu jsou tato jednání pozorně sledována. Tvrdá linie je vůči Clintonově administrativě nepřátelská už z vnitropolitických důvodů. Richard Gephardt spolu s 45 dalšími poslanci z obou stran předložil v březnu 1997 návrh zákona (H.R. 1140), podle kterého nemohou USA podpořit vstup Číny do WTO bez výslovného souhlasu Kongresu. Tento zákon nebude sice nakonec nejspíš přijat, avšak politicky by mohl mít určitý dopad. Postoj Kongresu k přijetí Číny do WTO ovlivní nejen čínská připravenost k odstranění obchodních bariér, ale i vývoj v Hongkongu po jeho převzetí Čínou.

Pozorně a kriticky bude v USA sledován také zbrojní vývoz a reakce administrativy na něj. Přinejmenším na Ministerstvu zahraničí se prosazuje tendence interpretovat příslušné informace tajných služeb tak, že linie spolupráce mezi oběma státy není ohrožena. Kontroverzní hodnocení v rámci administrativy se však zpravidla rychle dostala na veřejnost. Odpovídající informace jsou nejraději předávány konzervativním Washington Times. Např. v červnu 1996 referovaly o tom, že tajné služby se na úrovni „high confidence“ domnívají, že Pákistán získal od Číny rakety středního doletu.⁶³ Množství zpráv o dodávce ra-

ket M-II se sice zvětšovalo, avšak Clintonova administrativa zaujala navenek stanovisko, že nemá žádné určité důkazy, zda rakety do Pákistánu skutečně dorazily. Koncem srpna 1996 se rozšířily i domněnky americké tajné služby, že Čína pomáhá Pákistánu při výstavbě továrny na výrobu raket středního doletu. Ani k této otázce nejprve administrativa nechtěla zaujmout žádné stanovisko. Neměla zájem o novou konfrontaci s Čínou, a to zejména ve volebním roce. Po formálním zjištění domnělých transakcí by muselo být přijato rozhodnutí o uvalení sankcí.⁶⁴ Administrativě nebyla vhod ani citace z přísně tajného memoranda CIA, uveřejněná ve Washington Times, podle níž Ministerstvo zahraničí koncem srpna 1996 protestovalo proti dodávce zařízení s dvojím možným užitím do Pákistánu.⁶⁵ I tehdy se ministerstvo pokoušelo celý případ relativizovat. Vždyť čínské dodávky jaderného zařízení nebyly „neověřené“. Clintonova administrativa se nakonec spokojila s čínským vysvětlením, že se prodej uskutečnil na přelomu let 1995 a 1996, tedy ještě před příslibem z května 1996 nepodporovat pákistánský jaderný program.

Nakonec se však administrativa nebude moci v těchto sporných případech vyhnout rozhodnutí. I nadále zůstává v zajetí dilematu. Použití sankcí zatíží americko-čínské vztahy, rezignace na ně však administrativu vystaví vnitropolitickým výtkám chlácholivé politiky. Stane se tak tím spíše, pokud nedojde ani k cíleným sankcím proti čínským úřadům a firmám zapojeným do zakázaných obchodů. Nahrazením Zákona o nešíření jaderných zbraní Zákonem o bezpečnostním zmocnění pro rozpočtový rok 1997 Kongres prezidentovi takovou možnost velmi pružných a cílených sankcí udělal.⁶⁶

V jedné sporné otázce (tj. v otázce dodávek zařízení na výrobu jaderného paliva Íránu) signalizovalo čínské vedení ochotu odstoupit od obchodu.⁶⁷ Tento krok byl pro Clintonovu administrativu důležitý, neboť umožňoval prezentovat čínskou politiku v souladu s americkým Zákonem o nešíření jaderných zbraní. To bylo zase předpokladem pro prodej americké jaderné technologie Číně, o něž měly zájem americké podniky. K tomu, aby bylo možné takový miliardový obchod bez bouře protestů v Kongresu uskutečnit, musí Čína ukázat ještě větší připravenost ke kontrole jaderných vývozu. Očekává se, že čínská vláda zavede komplexní a přísné vývozní kontroly a pak prokáže vyžadované chování i v praxi. Při návštěvě ministra zahraničí Christophera v Pekingu v listopadu 1996 čínská vláda vyjádřila ochotu tento kontrolní systém zavést.

Politika vůči Číně zůstane v USA do určité míry sporná, přičemž bude obtížné rozlišit skutečné boje od těch pouze zdánlivých. Začátkem roku 1997 se rozhořela diskuze, kterou ovlivnily následující skutečnosti:

1) Clintonova administrativa byla zahrnuta do defenzivy poté, kdy začalo vzrůstat podezření o ilegálních příjmech čínských a asijských peněz na volební kampaň. Podle prvních zjištění FBI byla tato akce ovlivňující americké volby schválena nejvyššími místy v Pekingu, a to jako protíváha k obecně úspěšné tchajwanské lobby v USA.⁶⁸

2) Podezření, že Clintonova administrativa mohla s ohledem na vlivné hospodářské kruhy realizovat velmi vstřícnou politiku vůči Číně, umožnilo liberálním a konzervativním kritikům vládní politiky vytvořit si prostor ve sdělovacích prostředcích a proti převládajícímu pohledu na Čínu jako na „zemi na pomalé cestě k otevřenosti a demokratizaci“ postavit pesimističtější alternativy – Čínu jako „poslední totalitní společnost“, Čínu na cestě k fašismu, Čínu jako nevyhnutelného soupeře o hegemonii ve východní Asii.⁶⁹

3) V USA vzrostla obava o budoucnost Hongkongu. Prodloužení doložky nejvyšších výhod se zde opět stalo krystalizačním bodem diskuze a lobbyistických aktivit. Většinový vůdce ve Sněmovně reprezentantů Gingrich i další poslanci a senátoři chtěli udělit doložku na kratší časový úsek než na jeden rok a její další prodloužení podmínit zachováním základních práv a svobod v Hongkongu.⁷⁰ Ve Sněmovně reprezentantů se může najít pro takovou politiku většina díky přesvědčení, že Senát nebude tento krok následovat, a pokud ano, že prezident využije svého práva veta. Udělení trvalé doložky nejvyšších výhod, které je společně s přijetím Číny do WTO a s ukončením jednostranných sankcí cílem lobbyistické kampaně U.S. Chamber of Commerce,⁷¹ není dosud politicky průchodné.

USA, Čína a transatlantické vztahy

V USA a nejen zde představuje vzestup Číny do pozice politické, vojenské i hospodářské velmoci velkou výzvu pro zahraniční politiku příštího století, a to pokud Čína opravdu prožije takový rozvoj, což sinologové v žádném případě nepovažují za jisté.⁷² Přitom diskuzí, jak by měly USA na dlouho očekávaný vzestup Číny odpovědět, probíhá už nějakou dobu – zda novou verzí konfrontační politiky zadržování, jaká byla v minulosti uplatňována vůči Sovětskému svazu, anebo méně nákladným „balancing“ s čínskou mocí.⁷³ Dokud bude přes všechny těžkosti a zvraty úspěšný současný trend, podepřený rolí USA jako policejní pacifické mocnosti a založený na nevyslovené politice zadržování prostřednictvím integrace, bude alternativní strategie vůči Číně nacházet ohlas pouze na okrajích zahraničně-politické elity a Kongresu. V případě neúspěchu současné politiky se však začne rozpadat vnitropolitická podpora a její zajištění proti Kongresu se těžko udrží.

To platí o to více, že konflikty mezi Washingtonem a Pekingem nezmizí a vztahy budou pravděpodobně i nadále oscilovat ve fázích převládající konfrontace a spolupráce.⁷⁴ Čínská ochota ke spolupráci zůstane podle názoru některých sinologů omezená a nepružná už z vnitropolitických důvodů, neboť náklady na přizpůsobení mezinárodním normám jsou právě v hospodářské oblasti vysoké a americká politika je ve své podstatě chápána jako podvracení.⁷⁵

Při novém zhoršení americko-čínských vztahů bude jen otázkou času, kdyby mohla politika vůči Číně vést k otevřenému konfliktu v transatlantických vztazích. USA se alespoň snaží uvést protichůdné bezpečnostní, hospodářské a morální zájmy do harmonie. V tomto úsilí se cítí svými spojenci ponechány samy proti Číně, která se vždy, když USA hrozí sankcemi, pokouší hrát evropskou kartou a vrážet klín mezi spojence.⁷⁶ Taková situace nekoordinované konkurence musí trvale zatěžovat transatlantické vztahy. Winston Lord, architekt americké politiky vůči Číně do března 1997, před nějakým časem nezvykle otevřeně kritizoval postoj evropských států a Japonska, které využívají americko-čínských konfliktů k vlastnímu hospodářskému prospěchu.⁷⁷ Kritizoval chybějící podporu spojenců v politice vůči Číně, především ve sporu o autorská práva. Byly to právě evropské a japonské koncerny, které měly největší zisk z opatření dosaženého tvrdým americkým postojem.

Podobná kritika musí najít ohlas v Kongresu, kde se už projevila velká nespokojenost s „nemorální“ politikou spojenců v případě Íránu a Kuby v mnoho kritizovaném Zákoně o sankcích. Dosud není postup vůči Číně bodem otevřeného sporu v transatlantických vztazích. Mohl by se jím však brzy stát. Nejlépe shrnul celý problém ve své formulaci komentář časopisu *Economist*: „... if western policy is to combine strategic containment with economic engagement, it will not do for America to do the nerve-jangling containing, while Europe does the lucrative engaging.“⁷⁸ Koordinace západní politiky vůči Číně bude stále naléhavější otázkou v transatlantických vztazích.

¹ Viz Harding, H.: *A Fragile Relationship: The United States and China since 1972*. The Brookings Institution, Washington 1992, s. 325 a násl. K vývoji americké politiky vůči Číně až do prvního roku Clintonovy administrativy viz Rudolf, P.: *Menschenrechte und Meistbegünstigung. Die amerikanische Chinapolitik*. In: Dembinski, M., Rudolf, P., Wilzowski, J. (Hrsg.): *Amerikanische Weltpolitik nach dem Ost-West-Konflikt*. Nomos, Baden-Baden 1994, s. 201–224.

² Viz Sutter, R. G., Mitchener, P.: *China: Interest Groups and Recent U.S. Policy – An Introduction*. Congressional Research Service, Washington 1996.

³ Ustanovení Jackson-Vanikova doplňku k obchodnímu zákonu z roku 1974, „ušité na míru“ tehdejšímu Sovětskému svazu, zabraňují udělit doložku nejvyšších výhod pro obchod s USA, státní kredity, jakož i kreditní a investiční garance těm komunistickým (netržním) státům, které nepovolují svým občanům svobodnou emigraci. Prezident může vyloučit platnost tohoto ustanovení vždy na jeden rok, pokud to podle jeho názoru podpoří možnost svobodného vycestování. V případě Číny se to stávalo každý rok od udělení doložky v roce 1980. Kongres tomu může zabránit „společnou rezolucí“, která však podléhá podpisu a právu veta prezidenta. Kongres může ve to přehlasovat jen dvoutřetinovou většinou. Původně bylo možné podle ustanovení Jackson-Vanikova doplňku zaomezit prodloužení doložky tak, že jedna z komor Kongresu schválila „resolution of disapproval“. Tato procedura byla však neudržitelná poté, kdy Ústavní soud v roce 1983 podobné „legislativní veto“ prohlásil za neústavní.

⁴ Viz Strelau, J.: Clinton's Dollar Diplomacy. Foreign Policy, (zima 1994–1995) 97, s. 18–35.

⁵ Viz především Sutter, R., Dumbaugh, K.: China-U.S. Relations. Congressional Research Service, Washington 1995.

⁶ Stanovisko Winstona Lorda viz U.S. Congress, House, Committee on Foreign Affairs, China: Human Rights and MFN, Joint Hearing before the Subcommittees on Economic Policy, Trade and Environment; International Security, International Organizations and Human Rights; and Asia and the Pacific, 103rd Congress, 2nd Session, March 24, 1994. Government Printing Office, Washington 1994, s. 52–56.

⁷ K vývoji politiky k Číně do jara roku 1995 viz především Sciolino, E.: The Unmaking of Clinton's China Policy. International Herald Tribune, 30. 5. 1994, s. 1/5.

⁸ Viz Williams, D., Smith, R. J.: U.S. to Renew Contact With Chinese Military. Washington Post, 1. 11. 1993, s. A1/6.

⁹ Viz Sciolino, E.: U.S. Will Court China in a Sale Of Big Computers. The New York Times, 19. 11. 1993, s. A1/7.

¹⁰ Nabídka z listopadu 1993 předpokládala, že prezident Clinton s odvoláním na bezpečnostní zájmy zruší sankce uvalené v srpnu 1993. Čína se nemusela přiznat k dodávkám raket M-II do Pákistánu, měla se však zaručit, že v budoucnu už takové rakety a příslušné technologie vyvážet nebude. Viz Smith, R. J., Williams, D.: U.S. Offers to Waive China Trade Sanctions. Washington Post, 11. 11. 1993, s. A31/44.

¹¹ Viz Sciolino, E.: China Rejects Call From Christopher For Rights Gains. The New York Times, 13. 3. 1994, s. 1/8.

¹² K odpovídajícímu jednání s čínským vedením vyslala administrativa Michaela H. Armacosta, bývalého velvyslance v Tokiu, na „tajnou misi“ do Číny. Viz Friedman, T. L.: U.S. Signals China It May End Annual Trade-Rights Battles. The New York Times, 24. 3. 1994, s. A1/13.

¹³ Zmíněná doplňující úmluva k dohodě z roku 1992, která ihned narazila na čínské obstrukce, předpokládala častější inspekce čínských věznic pracovníky amerického velvyslanectví. Viz Friedman, T. L.: U.S. Inspections Of Jail Exports Likely in China. The New York Times, 21. 1. 1994, s. A1/9.

¹⁴ V rámci administrativy se bezpečnostní poradce Lake otevřeně přikláněl k určitým omezeným sankcím, především ve formě vyšších cel pro čínské státní podniky. Ron Brown, v roce 1996 „smutelně“ neúspěšný ministr obchodu, se rozhodně postavil proti. S odkazem na situaci lidských práv v amerických „inner cities“ zpochybnil morální převahu stavějící výše lidská práva v Číně než hospodářský růst v USA. Viz Lippman, T. W.: White House Studies Selective Imposition of China Trade Restraints. Washington Post, 18. 3. 1994, s. A4. Viz též Greenberger R. S., Frisby, M. K.: Behind the Scenes Look at the White House And Congress Reveals How China Won MFN. The Wall Street Journal Europe, 1. 6. 1994, s. 8.

¹⁵ Viz Clinton, B.: To Advance the Common Interest in a More Open China. International Herald Tribune, 1. 6. 1994, s. 8. K napětí mezi hospodářskými zájmy a politickými ideály v politice vůči Číně viz Schweigler, G.: Die USA zwischen Atlantik und Pazifik. Stiftung Wissenschaft und Politik, Ebenhausen, Oktober 1994, s. 69 a následující.

¹⁶ Viz Greenberger, R. S.: U.S. Drags Feet on Rights Code Aimed at China. The Wall Street Journal Europe, 22. 8. 1994, s. 2.

¹⁷ Viz Sciolino, E.: Clinton Opposes China Trade Bar. The New York Times, 26. 5. 1994, s. A4.

¹⁸ Viz Friedman, T. L.: Democrats Push for a Compromise on Chinese Trade. The New York Times, 21. 4. 1994, s. 1/6.

¹⁹ Tyto zájmy se prosazují nejen v Kalifornii a ve Washingtonu, ale i v Montaně vyvážející obilí. To vysvětluje, proč byl demokratický senátor Max Baucus z Montany velkým přívržencem oddělení doložky nejvyšších výhod od lidských práv. Viz Baucus, M.: MFN Is Not the Way. Washington Post, 4. 2. 1994, s. A19.

²⁰ Viz Bradley, B.: Trade, The Real Engine of Democracy. The New York Times, 25. 5. 1994, s. A21. Viz též Nunn, Maintain China Trade. Washington Post, 31. 1. 1994, s. A17.

²¹ Viz Behr, P.: U.S. Business Lobbies for China Trade. International Herald Tribune, 7.–8. 5. 1994, s. 9.

²² Viz Cloud, D. S.: As China Deadline Approaches, Many See No Win on MFN. Congressional Quarterly Weekly Report, 30. 4. 1994, s. 1054–1056.

²³ Viz Cloud, D. S.: Renewal of China's MFN Status Angers Some Lawmakers. Congressional Quarterly Weekly Report, 28. 5. 1994, s. 1372.

²⁴ Viz U.S. Congress, House of Representatives, Committee on Ways and Means, Subcommittee on Trade, H.R. 4590, United States – China Act of 1994, Hearing, July 28, 1994. Government Printing Office, Washington 1994.

²⁵ Viz Bradsher, K.: Bill to Restrict China's Imports Loses in House. The New York Times, 10. 8. 1994, s. A7.

²⁶ Viz Kirschten, D.: Prodding China. National Journal, 12. 8. 1995, s. 2046–2050.

²⁷ Cit. dle tamtéž, s. 2047.

²⁸ Viz U.S. House Backs China Act Pushing Talks, Not Sanctions. The Wall Street Journal Europe, 21.–22. 7. 1995, s. 2.

²⁹ Vzrůstající sympatie s Tchaj-wanem by bylo možné připsat také tchajwanské strategii mobilizace podpory v USA a zlepšování vztahů. Viz Sciolino, E.: Taiwan's Lobbying in U.S.: Mixing Friendship and Hardball. The New York Times, 9. 4. 1996, s. A12.

³⁰ USA tedy uznávají („acknowledge“) čínský postoj, že existuje jen jedna Čína a Tchaj-wan je její součástí. Vláda Čínské lidové republiky je jedinou legální vládou Číny, kterou USA uznávají. S Tchaj-wanem se udržují jen kulturní, hospodářské a další „neoficiální“ vztahy. Tchajwanskou otázku musejí mírovými prostředky řešit sami Číňané.

- ³¹ Viz Tyler, P. E.: Clinton Is Expected to Strengthen the Diplomatic Status of Taiwan. *The New York Times*, 10. 8. 1994, s. A7. Viz též Goshko, J. M.: Clintons Taiwan Policy Is Criticized. *Washington Post*, 8. 9. 1994.
- ³² Viz Greenhouse, S.: Aides Say Clinton Will Defy Beijing On Taiwan Visa. *The New York Times*, 22. 5. 1995, s. A1/6.
- ³³ Viz stanovisko Winstona Lorda z 14. března před House International Relations Subcommittee on East and Pacific Affairs. *USPIT*, (21. 3. 1996) II, s. 32–37.
- ³⁴ V této rezoluci bylo uvedeno, že by USA měly podporovat Tchaj-wan při obraně proti invazi, raketovým útokům nebo blokádě Čínskou lidovou republikou. Viz Dobbs, M.: House Panel Urges U.S. Force in Taiwan. *Washington Post*, 15. 3. 1996, s. A24. Viz též Erlanger, S.: „Ambiguity“ On Taiwan? *The New York Times*, 12. 3. 1996, s. A1/6. Viz rovněž Doherty, C. J.: Lawmakers Press White House For Firm Defense of Taiwan. *Congressional Quarterly Weekly Report*, 16. 3. 1996, s. 710–712.
- ³⁵ Viz Gray, J.: State Dept. Budget Is Vetoed. Clinton Protests Planned Cuts. *The New York Times*, 13. 4. 1996, s. 2.
- ³⁶ Tak si Reaganova administrativa vyhradila právo dodávat Tchaj-wanu moderní systémy v tom případě, pokud současně už zastarají, nebo se v USA už nevyrobí. Prodejem 150 letounů F-16 ukončila Bushova administrativa ve volebním boji v roce 1992 dosavadní politiku. Prodej měl zajistit pracovní místa v Texasu.
- ³⁷ Cit. dle Sanger, D. E., Erlanger, S.: U.S. Warns China Over Violations of Trade Accord. *The New York Times*, 4. 2. 1996, s. 1/14.
- ³⁸ Viz Richburg, K. B.: U.S.-China Relations Strained at Crucial Time. *Washington Post*, 11. 4. 1996, s. A18.
- ³⁹ Viz Faison, S.: U.S. and China Agree on Pact To Fight Piracy. *The New York Times*, 18. 6. 1996, s. A1/6. Viz též Stevenson, R. W.: Tread Carefully With China, Business Leaders Urge U.S. *The New York Times*, 11. 5. 1996, s. 5.
- ⁴⁰ Viz Sciolino, E.: China Cancels Deal for Selling Iran 2 Reactors. *The New York Times*, 28. 9. 1995, s. A1/10.
- ⁴¹ Viz Smith, R. J.: China Sent Nuclear Aid to Pakistan. *Washington Post*, 7. 2. 1996, s. 1/15. Viz též Weiner, T.: Atom Arms Parts Sold to Pakistan by China, U.S. Says. *The New York Times*, 8. 2. 1996, s. 1/7.
- ⁴² Viz Smith, R. J.: Helms Pressures Administration To Punish China. *Washington Post*, 9. 2. 1996, s. A25 (zde též citát). Viz též Doherty, C. J.: Reports of Chinese Shipments Put Clinton on the Spot. *Congressional Quarterly Weekly Report*, 17. 2. 1996, s. 396–397.
- ⁴³ Viz Mitchell, A.: U.S. Delays New Financing of Companies' Trade With China. *The New York Times*, 29. 2. 1996, s. A4. Viz též Sciolino, E.: White House Signals Anger At China With Two Snubs. *The New York Times*, 23. 3. 1996, s. 5. Viz rovněž Drozdiak, W.: Christopher Fails Again to Persuade Beijing on Sale of Nuclear Technology. *Washington Post*, 20. 4. 1996, s. A24.
- ⁴⁴ Viz Lippman, T. W., Blustein, P.: No Stiff U.S. Sanctions On China and Pakistan. *International Herald Tribune*, 18. 4. 1996, s. 4.
- ⁴⁵ Viz Erlanger, S.: U.S. Won't Punish China Over Sale of Nuclear Gear. *The New York Times*, 11. 5. 1996, s. 1/5.
- ⁴⁶ Peking se nevyjádřil ani v tom smyslu, že by mohl udělat něco špatně, ani nemluvil o tom, že zásadně změní svou politiku jaderných vývozdů. Kvůli neochotě Číny k otevřenému závazku bylo požadováno následující řešení: USA oznámí, k jakým krokům je Čína připravena. Pokud nebude Čína protestovat, platí to za dohodnuté. Viz Smith, R. J.: China Silent On Nuclear Export Plans. *Washington Post*, 14. 5. 1996, s. A9. Viz též Smith, R. J.: Christopher Defends Agreement With China. *Washington Post*, 16. 5. 1996, s. A21.
- ⁴⁷ Viz Seib, G. F.: China Trade: It Goes Around, Comes Around. *The Wall Street Journal Europe*, 10. 4. 1996, s. 2. Viz též Greenberger, R. S., Stout, H.: Communism Lands on Clinton's Front Burner. *The Wall Street Journal Europe*, 17. 4. 1996, s. 2.
- ⁴⁸ Přesto by se tak – jako jasné varování Číny a uklidnění kritiků v USA – nemělo dít za každou cenu. Ministr obrany Perry v projevu na National Defense University uvedl: „It takes two to engage. While we are committed to engagement, we are not committed to engagement at any price.“ Cit. dle Erlanger, S.: U.S. Set to Impose Limited Trade Sanctions on China. *The New York Times*, 21. 2. 1986, s. A9.
- ⁴⁹ Viz Smith, R. J., Devroy, A.: U.S. to Seek Closer Ties With China. *Washington Post*, 21. 2. 1996, s. A27.
- ⁵⁰ K hodnocení uvnitř administrativy se zřetelem k vyjádřením nejmenovaných „senior officials“ viz Erlanger, S.: Chinese Cold War Forecast: Costly, Dangerous. *The New York Times*, 25. 2. 1996, s. E5.
- ⁵¹ Viz Schmitt, E.: House Defeats Move to End China's Favorable Trade Status. *The New York Times*, 28. 6. 1996, s. A10.
- ⁵² Viz Wildavsky, B.: Beyond MFN. *National Journal*, 1. 6. 1996, s. 1205–1208.
- ⁵³ Přitom průzkumy veřejného mínění ukazují velmi nejednoznačný obrázek. Na otázku, která z dvou výpovědí nejvíce odpovídá představám dotazovaných, se v září 1995 a v květnu 1996 rozhodlo vždy 60 % odpovědět: „We should demand that China improve its human rights policies if China wants to continue to enjoy its current trade status with the United States.“ Jen 33 %, respektive 30 % bylo pro: „We should maintain good trade relations with China despite disagreements we might have with its human rights policies.“ V květnu 1994 bylo rozdělení 51 % ku 40 % (viz Výsledky průzkumů pro NBC-The Wall Street Journal; *National Journal*, 29. 9. 1996, s. 1446). Jakým způsobem se však dospělo k tak přesným výsledkům? Otázky nesměřovaly přímo k jasnému ukončení doložky nejvyšších výhod a nezmíňovaly se ani o eventuálních nákladech. Stejně dvojnásobně jsou starší průzkumy z února 1994. Podle nich sice 60 % dotazovaných souhlasilo s názorem, že by měl být obchod omezen, pokud nedojde ke zlepšení situace lidských práv. Jen 43 % však bylo pro otevřenou kritiku situace lidských práv i tehdy, pokud by to poškodilo americké „national security concerns“. Přitom 50 % by raději v takovém případě ustoupilo

od otevřené kritiky. Viz Richman, A.: Human Rights, Trade, Arms Issues Guide U.S. Views of China. USPTF, (24. 3. 1994) 33, s. 7 a násl.

⁵⁴ Viz Buchanan, P. J.: Why Should China Get Trading Privileges? Washington Post, 6. 5. 1996, s. A19. Viz též Bennet, J.: Angry Script Signals an End To Buchanan Trip to Sidelines. The New York Times, 17. 4. 1996, s. A19.

⁵⁵ K asijské politice viz Doleova řeč. The New York Times, 10. 5. 1996, s. A8. Viz též Sciolino, E.: Facing Split Over China, Dole Delays Asia Policy Speech. The New York Times, 13. 4. 1996, s. 9. Viz rovněž Sanger, D. E.: Dole Wavers On Extending Trade Rights For China. The New York Times, 17. 4. 1996, s. A10.

⁵⁶ Viz Friedman, T. L.: The New China Consensus. The New York Times, 26. 6. 1996, s. E11.

⁵⁷ Viz Apple, R. W., Jr.: Clinton Concedes China Policy Hasn't Helped Much on Rights. The New York Times, 29. 1. 1997, s. A4.

⁵⁸ Viz Erlanger, S.: Christopher to Go Ahead With Visit to China. The New York Times, 31. 10. 1996, s. A12. Viz též Richburg, K. B.: U.S., China Optimistic After Talks in Beijing. Washington Post, 11. 7. 1996, s. A21.

⁵⁹ Viz např. kritika AFL-CIO a poslankyně Nancy Pelosiové (dlouhou dobu aktivní v politice vůči Číně), že Čína závazek z roku 1992 o lepším přístupu na čínský trh nesplňuje. Viz Lachica, E.: Another Sino-U.S. Trade Pact Is in Trouble. The Wall Street Journal Europe, 19. 6. 1996, s. 11.

⁶⁰ V červnu 1996 byl obchodní deficit s Čínou 3,3 mld. \$, tedy 40 % celkového deficitu. Deficit s Japonskem přitom činil 3,2 mld. \$. Ve stejném měsíci předchozího roku byl ještě 5,3 mld. \$. Také v srpnu a září 1996 vedla Čína v seznamu zemí, s nimiž měly USA největší obchodní deficit. V září činil už 4,73 mld. \$. Obchodní deficit trvale stoupal po sobě následujících měsících. V lednu 1997 vzrostl deficit s Čínou o 36 % ve srovnání se stejným měsícem předchozího roku, tj. z 2,7 mld. \$ na 3,7 mld. \$. Za rok 1996 byl deficit s Japonskem sice ještě stále vyšší (47,7 mld. \$), avšak začala se projevovat ustupující tendence. Viz Hershey, R. D.: China Has Become Chief Contributor to U.S. Trade Gap. The New York Times, 21. 8. 1996, s. D1/4. Viz též Stevenson, R. W.: U.S. Trade Deficit Worsens, And Gap with China Grows. The New York Times, 21. 11. 1996, s. A1/D8. Viz rovněž Sanger, D. E.: Trade Gap Grows, Complicating Visit By Gore to Beijing. The New York Times, 21. 3. 1997, s. A1/D2.

⁶¹ Viz Pearlstein, S.: Meeting Advances U.S. Trade Little. Washington Post, 25. 11. 1996, s. A16. Viz též U.S. Is Firm On China Trade Policy. International Herald Tribune, 16.-17. 11. 1996, s. 11. K diskuzi viz též Ross, R. S.: Enter the Dragon. Foreign Policy, (podzim 1996) 104, s. 18-25. Viz rovněž Mastel, G.: Beijing at Bay. Tamtéž, s. 27-34.

⁶² Viz Sanger, D. E.: China Reported Ready to End Some Barriers. The New York Times, 12. 2. 1997, s. D1/5.

⁶³ Viz Smith, R. J.: Report Cites China-Pakistan Link. Washington Post, 13. 6. 1996, s. A19.

⁶⁴ Viz Weiner, T.: U.S. Suspects China Helps Pakistan With Missiles. The New York Times, 26. 8. 1996, s. A6. Viz též Erlanger, S.: U.S. Wary on Punishing China For Missile Help to Pakistan. The New York Times, 27. 8. 1996, s. A6.

⁶⁵ Viz China Tied to New Sale To Pakistan. International Herald Tribune, 10. 10. 1996, s. 8. Viz též Rosenthal, A. M.: Letting China Get Away With It. International Herald Tribune, 16. 10. 1996, s. 10. Viz rovněž Smith, R. J.: China Sold Nuclear Items Before Vow. Washington Post, 10. 10. 1996, s. A38.

⁶⁶ Viz Opall, B.: Congress Forces Harder U.S. Line Toward Beijing. Defense News, 23.-29. 9. 1996, s. 1/42.

⁶⁷ Viz Smith, R. J.: China May Cancel Proposed Sale of Nuclear Facility to Iran. Washington Post, 6. 11. 1996, s. A9. Viz též Dobbs, M., Mufson, S.: Christopher Cites „Progress“ in China Talks, but Areas of Trouble Remain. Washington Post, 21. 11. 1996, s. A28.

⁶⁸ Viz Blustein, P.: Campaign Gifts Controversy Hampers U.S. China Policy. Washington Post, 20. 3. 1997, s. A1. Viz též Woodward, B.: Top Chinese Linked to Plan To Buy Favor. Washington Post, 25. 4. 1997, s. A1. Viz rovněž Hoagland, J.: On the Defensive on China. Washington Post, 11. 5. 1997, s. C7. Viz též Duffy, B.: A Fund-Raiser's Rise and Fall. Washington Post, 13. 5. 1997, s. A1.

⁶⁹ Pohled na Čínu jako „last great totalitarian society in the world“ obsahuje „Destructive Engagement“. The New Republic, 10. 3. 1997, s. 9. Varování před „Fascism with Chinese Characteristics“ viz Grenier, R.: Is China the engaging kind? The Washington Times, 25. 2. 1997. K blízcímu se konfliktu hegemonů viz Bernstein, R., Munro, R. H.: The Coming Conflict with China. Alfred A. Knopf, New York 1997. Přehled celé diskuze viz Blustein, P.: The China Conundrum. Washington Post, 13. 4. 1997, s. C1.

⁷⁰ Viz Yang, J. E., Harris, J. F.: Gingrich Would Use China's Trade Status to Protect Hong Kong. Washington Post, 1. 5. 1997, s. A20.

⁷¹ Viz China's New Cheerleaders. National Journal, 22. 3. 1997, s. 553.

⁷² Hodnocení budoucnosti Číny se vzájemně velmi liší. Jak vyplývá ze studie 13 expertů vypracované na objednávku Pentagonu, existují v této americké diskuzi v zásadě tři názory: 1) Čína bude prosazovat dosavadní kurz omezených reforem a mohutného vyzbrojování armády, která bude nasazena v případě vyhlášení tchajwanské nezávislosti a k prosazení nároků na Spratleyho ostrovy. 2) K moci se dostanou radikální reformátoři. Čína se stane supervelmocí, nebude však nebezpečná. 3) Zastánci této pozice předpovídají zhroutilí Číny. Viz Smith, R. J.: American-Chinese Relations Worsen. Washington Post, 5. 2. 1996, s. A1/31.

⁷³ Viz Rachman, G.: Containing China. The Washington Quarterly, 19 (zima 1996) 1, s. 129-139. Viz též Heilbrunn, J.: The Next Cold War. The New Republic, 20. 11. 1995, s. 27-30. Viz rovněž Zakaria, F.: Speak Softly, Carry a Veiled Threat. The New York Times Magazine, 18. 12. 1996, s. 36 a násl. Viz též Nye, J. S., Jr.: An Engaging China Policy. The Wall Street Journal Europe, 14. 5. 1997, s. 6.

⁷⁴ K tezi, že „strukturální nesjednotitelné prvky“ ve vztazích budou vést k „neustálému zmitání mezi přiblížením a konfrontací“, viz Möller, K.: China und die USA: Antagonisten der Zukunft? Stiftung Wissenschaft und Politik, Ebenhausen, August 1994, s. 27.

⁷⁵ Viz Shambaugh, D.: Containment or Engagement of China? Calculating Beijing's Response. *International Security*, 21 (podzim 1996) 2, s. 180–209 (207).

⁷⁶ K rozdílům mezi evropskou a americkou politikou vůči Číně viz Möller, K.: The West and China: The Crusaders and the Cynics. Neuveřejněný rukopis přednášky na konferenci Strategic Concepts and Strategic Cultures in East Asia and Europe, Ebenhausen, 9.–10. 5. 1995.

⁷⁷ Viz Sanger, D. E.: U.S. Blames Allies for Undercutting Its China Policy. *The New York Times*, 12. 6. 1996, s. A17.

⁷⁸ „China's wedge“. *The Economist*, 11. 5. 1996, s. 15 a násl. Viz též Dobson, W. J.: China's Europe Card. *The New York Times*, 13. 4. 1996, s. 21. Viz rovněž Hoagland, J.: Trade With China Divides the Atlantic Alliance. *International Herald Tribune*, 4.–5. 5. 1996, s. 8. Obecně k nutnosti solidarity a harmonizaci s USA v politice vůči Pacifiku viz Möller, K.: Für eine neue Pazifik-Politik der Europäischen Union. *Stiftung Wissenschaft und Politik*, Ebenhausen, September 1996, s. 14 a násl.

Poznámka: Stat' je přeložena z Internationale Politik und Gesellschaft, 3/1997.